

EL MÓN VIRTUAL. AMOR, CONTROL I VIOLÈNCIES 2.0

**Miriam Aleman Calatayud, Sara Barrientos Carrasco
i Edurne Jiménez Pérez, en nom de l'Associació Candela**

Quan pensem en joves i noves tecnologies és freqüent fer-ho des d'un prisma de desconeixement o fins i tot preocupació propi de les persones adultes en pensar sobre el que fan els i les nostres joves. Sovint tendim a pensar que les persones adolescents no són prou responsables o encara no són suficient madures. I probablement no ho siguin però és necessari posar el focus sobre qui fa els continguts de les xarxes, qui idea les aplicacions i les posa a disposició del públic. Una de les problemàtiques amb les que ens trobem sovint és amb el desconeixement absolut del que es mou a la xarxa i la creença que és la joventut el factor de risc. El capítol que proposem pretén portar a debat la creixent preocupació que gira al voltant de la pregunta "Però... què fan els i les joves a les xarxes socials?"

Val la pena assenyalar que les dades generals en matèria de violència masclista i joventut no tenen una tendència a la millora. L'any 2013, segons fonts del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, el 28,3% de les dones mortes per violència de gènere a les mans de la seva parella o ex parella eren menors de 30 anys. Aquest mateix estudi ofereix dues xifres a tenir en compte: el 10,7% de les adolescents ha viscut situacions de maltractament dins la parella, i una de cada tres noies adolescents afirma patir un control abusiu per part de la seva parella. En relació als nois, el mateix estudi reflecteix que el 33,8% d'ells considera que controlar "tot el que fa" no és exercir violència. L'estudi conclou que un reduït grup, el 3,9 % de nois, són classificats com a maltractadors, ja que reconeixen exercir maltractament a la seva parella amb freqüència. Si a aquestes dades afegim el prisma dels riscos associats a les TIC (l'Informe de *Save the Children* 2010) relata que, després de l'anàlisi de 400 estudis d'àmbit europeu, el 50% de les i els adolescents ha donat informació personal *online*, el 40% ha vist pornografia *online*, el 30% ha vist continguts violents i el 20% ha estat víctima de *ciberbullying*, queda palès que la conjunció de TIC i relacions entre joves comporta una sèrie de riscos on es fa necessari aportar una perspectiva de gènere, plantejant la qüestió de si existeix una relació entre joventut, gènere i TIC, si això afecta el seu desenvolupament, l'ús que en fan, els continguts que visiten, els continguts que aporten i els debats en què participen, per acabar veient com tot això influencia en la seva forma de relacionar-se. Per això serà important fer un anàlisi de les

relacions de gènere que es donen a la xarxa¹, quines representacions d'homes i dones trobem amb més freqüència, quins missatges s'absorbeixen sobre el paper de les dones i dels homes a la xarxa i, sobretot, quin model de relació basat en l'amor romàntic i el model patriarcal es continua fomentant.

Cal, doncs, reformular les preguntes: ¿serà que la construcció del gènere dels joves ve influenciada també pels continguts que troben a Internet? Fan els joves usos més violents de les xarxes? Serà que les tecnologies possibiliten noves formes de violències de gènere? Potser cal ampliar la mirada i preguntar-nos si no serà que Internet és violent en la mesura en que ho és la resta de la societat i que els/les joves són violents en la mesura en que ho és la resta de població.

Per intentar aportar llum a aquestes qüestions intentarem aproximar-nos a la realitat dels i les joves. La metodologia que utilitzarem estarà basada en la nostra experiència de treball amb joves, la informació que aportem l'extraïem majoritàriament de la nostra interacció i observació durant la realització dels tallers. A l'Associació Candela treballem des del 2004 en l'àmbit de la prevenció de les violències de gènere i l'educació afectivasexual dins el programa "Sexualitat, amor i violència", impartint tallers amb joves i criatures de 6 a 20 anys i la comunitat educativa en general. La nostra metodologia aposta per formacions vivencials i participatives, basades en un acompanyament cap a l'aprenentatge col·lectiu i significatiu. Creiem en el poder transformador de les persones joves i, sobretot, en la importància de donar-los veu en els processos que tenen a veure amb les seves vides. Partir de l'observació i la interacció en els tallers per a redactar aquest capítol és un principi que mantenim per a la coherència i eficàcia de la tasca preventiva, per no allunyar les conclusions i les estratègies de la quotidianitat i la diversitat d'experiències de la gent jove.

La reflexió s'encaminarà cap a entendre la vivència que tenen els i les joves d'aquest fenomen, com ho integren, però també com generen

¹ En endavant, quan ens referim a la xarxa parlarem en un sentit ampli, incloent xarxes socials (*facebook*, *tuenti*, *ask...*), webs d'informació específica, llocs de vídeos (especialment *YouTube*), pàgines de jocs *online*, blogs i altres suports.

resistències i alternatives. Però primerament farem un esforç per emmarcar-nos en els debats actuals que s'estan duent a terme al voltant de les mirades més optimistes sobre les TIC o d'altres més crítiques; tot plegat per fer una reflexió sobre els deficientes esforços i recursos destinats a la prevenció, i la gran importància de l'educació emocional i l'educació afectivosexual. Intentarem aportar claus de cara a la prevenció, farem propostes de com estar presents a les xarxes, com fer un bon acompanyament i fomentar el bon ús, tant per part dels i les joves com per part de qui acompanya, incloent també alguns dels reptes que queden per endavant: perspectiva comunitària i TIC, com implicar els referents familiars i la comunitat educativa en general? Interseccionalitat: el gran repte de la diversitat cultural. Convidem, amb aquest article, a prendre consciència sobre els nous canvis paradigmàtics en les formes de comunicació que comporten tot un seguit de nous riscos que haurem d'aprendre a afrontar, però també aporten nous usos i possibilitats que ens obren un camp enorme per explorar. Serà que els/les joves també utilitzen Internet per rebel·lar-se? Serà que Internet possibilita altres formes de relació?

De fòbies, filies, esclètxes digitals i reapropriacions

Si alguna cosa hem après treballant diàriament amb joves és que les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) han deixat inexorablement de ser noves, doncs en les darreres dècades les nostres societats han viscut una expansió impressionant de les mateixes. Però el fet és que ja abans d'aquest *boom* tecnològic, la relació entre tecnologia i societat sovint ha estat en el centre dels debats socials. En aquests, si bé anteriorment es donaven postures de caire determinista, fos sociològic (la societat determina la innovació tecnològica) o tecnològic (la tecnologia determina els processos socials); serà a partir de finals dels 70 quan es comencen a generar posicionaments que fugen d'ambdós determinismes en afirmar que ni les tecnologies estan clarament definides a l'inici, ni els seus efectes són homogenis o independents del marc sociocultural que acull els usos de les mateixes. (Gordo López, 2006)

En sintonia amb aquests processos, des dels anys 70 la recerca i la producció teòrica feminista entorn la tecnologia, així com el debat feminista al voltant de les relacions de (re)producció de gènere i tecnologia, ha estat d'allò més animat. Tant és així que han anat apareixent una àmplia gama de postures, que van des de la tecnofília més optimista, que posa èmfasi per exemple en les potencialitats de les TIC per a la subversió i la resistència, a un pessimisme tenyit de certa tecnofòbia que posa l'accent en les barreres que les dones troben en l'accés a les TIC, així com en els riscos i perills. En aquesta línia podem situar els discursos i anàlisis feministes que veuen el món virtual només com a nova arma de control, exposició de la intimitat i reproducció de les desigualtats de gènere. Si bé són anàlisis necessàries, com assenyalarem al llarg d'aquest capítol, cal posar atenció en no caure en exercicis victimitzadors que obliden la capacitat de resistència, agència i resignificació de les noies, en aquest cas, en el món virtual. Alhora és important tenir present que les dones no som subjectes passives construïdes per les tecnologies, sinó que som i/o podem ser també constructores de les mateixes a través dels usos que d'elles en fem. (Haraway, 1991; Biglia i Jiménez, 2012)

Pel que fa als continguts d'aquestes recerques i debats feministes, d'acord amb Vergés (2012) podem afirmar que amb els anys han pres un caire marcadament multidisciplinar, amb una tendència inter/transdisciplinar, transnacional i global. Malgrat aquesta tendència, cada disciplina ha anat treballant sobre aspectes específics, que van des de l'exclusió de les dones dels estudis i carreres tecnològiques; passant per les característiques de l'evolució científicotècnica, les epistemologies o els biaixos de gènere a nivell conceptual; les implicacions i impactes socials i de gènere del desenvolupament tecnològic; les possibilitats d'apoderament de les dones i les polítiques públiques per la inclusió tecnològica; les implicacions i impactes de la genètica i de les tecnologies reproductives; la relació entre el gènere i el desenvolupament dels nous mitjans i les noves formes de comunicació; les implicacions i impactes dels artefactes i els contextos del desenvolupament tecnològics; l'impacte econòmic de la relació gènere i tecnologia; la relació tecnologia i cos i les possibilitats artístiques de les tecnologies i el ciberespai; i el desenvolupament històric

dels conceptes, artefactes, teories i pràctiques en relació a la tecnologia. Destaquem, per exemple, el focus que des de la psicologia s'ha posat en les actituds davant les tecnologies, així com en la persistència dels estereotips de gènere.

En aquest capítol partirem d'una posició propera al que Vergés (2012) ha anomenat "optimisme crític". És a dir, intentarem partir d'una visió més complexa i matisada dels límits i potencialitats de les TIC, que superi la dicotomia filia-fòbia. Això es deu a que, tot i estar d'acord amb l'optimisme renovat predominant en les dues darreres dècades amb l'expansió de les TIC i la irrupció dels postfeminismes, no podem deixar de destacar el potencial reproductor de desigualtats de gènere que Internet i les xarxes socials adquireixen a partir dels continguts estereotipats que hi trobem, així com de determinats usos que podem observar. Aquesta és, sens dubte, només una cara de la moneda. En l'altra, que esperem poder analitzar en futurs treballs, trobaríem els continguts empoderadors i no estereotipats, la possibilitat de construcció de xarxes de suport mutu, la llibertat que ofereix un món en el que pots ser més enllà del cos que habites, etc.

Abans d'entrar en l'anàlisi dels continguts que trobem a la xarxa i la relació d'aquests amb la construcció de gènere de les persones adolescents i dels usos que es fan de les xarxes socials, volem posar de manifest la tendència positiva en la superació de l'anomenada esclatxa de gènere en el món tecnològic pel que fa a l'accés a Internet i les xarxes socials de les noves generacions. Tot i així, l'optimisme és limitat perquè encara detectem la persistència de diferents esclatxes digitals de gènere que segueixen afectant la població jove en el nostre país en un moment com l'actual, en que els canvis es donen a velocitats trepidants.

Segons la classificació que fa Bertomeu (2011), actualment podem distingir tres tipus d'esclatxa de gènere que afecten les dones en general, tenint en compte que l'edat es configura sovint, juntament amb la classe social i l'eix rural-urbà, com a variables claus en la seva anàlisi, fent que en alguns casos les esclatxes tendeixen a desaparèixer al ser més reduïdes o inexistents en les generacions més joves. Aquest seria el cas, per exemple, de la primera esclatxa que es dona en l'accés a les tecnologies, és a dir, en

l'accés per primer cop a Internet o el mòbil, per exemple. En el cas d'Internet, Castaño (2009) afirma que l'edat d'inici es produeix entre els 10 i 11 anys. A més, segons dades de 2010 de l'Informe e-Igualtat 2011, ja es pot afirmar que entre la població jove (16-34 anys) aquesta esclatxa de gènere no només ha desaparegut, sinó que s'ha invertit lleugerament la tendència.

A més, l'informe alerta que aquesta convergència entre dones i homes es pot observar també en alguns aspectes de la segona esclatxa, la que té a veure amb els usos que es fan de les TIC. Sota la tendència general de que l'edat és directament proporcional a l'amplitud de l'esclatxa pel que fa a la freqüència i intensitat en els usos de les TIC; podem observar que, per exemple, la freqüència i intensitat amb què s'utilitza Internet per part de noies i nois al nostre país és pràcticament igual per als usos més comuns (e-mail, navegació per la xarxa, viatges, allotjaments, consulta de webs institucionals).

Ara bé, segons aquest informe, així com l'Enquesta TIC Hogares de l'INE (2008), comencem a identificar l'esclatxa de gènere quan entrem a analitzar els usos. Els homes descarreguen més *software* i música, llegeixen més la premsa *online*, o utilitzen més la banca electrònica i la compra per Internet. Les dones, en canvi, avantatgen els homes en cerca d'informació sobre educació i salut, compra de viatges, recerca de feina i realització de cursos (Castaño, 2009).

Tal com s'apunta a l'informe "comprovem que es manté l'especialització de gènere en els tipus d'ús, essent la desproporció especialment patent en el cas dels vinculats al consum i a l'oci, tots ells molt més utilitzats pels homes que les dones, front al major ús que aquestes donen als serveis relacionats amb el benestar social: feina, salut o formació". L'esclatxa s'intensifica, i el percentatge de persones usuàries disminueix, si analitzem els usos més avançats i específics, apareixent el que s'ha anomenat tercera esclatxa. Segons Bertomeu (2011), la tercera esclatxa és especialment gran en el casos d'enviament de missatges a xats, la participació als grups de notícies o fòrums de discussió (31%), trucades a través d'Internet (28%), lectura de blogs (21%) i videoconferències (14%). A més, trobem una esclatxa d'un 30% en l'ús de serveis avançats d'oci, que s'amplia a un 58% en l'ús de joc en xarxa, i a un 42% en les descàrregues.

En definitiva, d'acord amb aquesta autora diríem que s'estan trasplantant a la xarxa situacions de desigualtat derivades d'una societat patriarcal i de la divisió sexual del treball, tot i que sembla existir al mateix temps, d'acord amb l'Informe e-Igualtat, una tendència a que les diferències de gènere disminueixin conforme va incrementant el nombre de persones que accedeix i fa ús de les TIC.

Adolescència 2.0: aprenent rols a la xarxa

Per intentar endinsar-nos, ara ja sí, en la realitat dels i les adolescents a la xarxa primer és interessant fer una reflexió del moment vital en el qual es troben. L'adolescència, com a etapa específica del desenvolupament de les persones, té un seguit d'especificitats que sovint els adults passem per alt, oblidant fins i tot que un dia vam ser adolescents nosaltres també.

Proposem, doncs, un petit exercici d'empatia previ tot fent un breu recorregut per aquestes característiques generals que segurament s'assemblaran a alguns dels nostres records. Sense oblidar, però, que tota generalització tindrà un punt de partida esbiaixat i injust, i no podem evitar invisibilitzar moltes realitats, experiències i vivències que no encaixaran en aquestes descripcions. Prenguem-ho no com una catalogació que classifica comportaments sinó més aviat com una fotografia que ens ajudi a comprendre millor.

Per començar hem de dir que l'adolescència és un moment de profunds canvis corporals, emocionals, psicològics i socials. És una etapa marcada per profunds dols²: abandonar el món de la infantesa, que de manera més o menys conscient els adults hem construït com un lloc on hi ha un ambient general de sobreprotecció i manca d'autonomia, no es prenen decisions i res "dolent" passa. L'adolescent, poc a poc, ha d'anar prenent consciència del món "real" i s'ha de construir com a subjecte autònom que pren decisions, es posiciona i es responsabilitza dels seus actes. Òbviament tot això requereix una pràctica, un aprenentatge i, per descomptat, un

² XVIII edició del curs "L'atenció específica als adolescents. Afectivitat psicosexualitat", Rosa Ros.

acompanyament. Acompanyament que sovint no és ni fàcil ni agraït, ja que ens trobem en l'etapa de conformar la identitat pròpia i això generalment passarà per rebutjar els referents familiars i adults que l'han protegit fins ara. És una manera de marcar la necessitat d'espai que es manifesta amb un rebuig de les mostres d'afecte en públic, actituds de prepotència que encobreixen una gran inseguretat i responen a la necessitat de pensar que hi ha certes coses que les saben per ells i elles mateixes; una forta necessitat de pertinença al grup d'iguals i, en general, una necessitat d'afecte, comprensió i escolta. Més o menys com qualsevol persona adulta, però amb l'afegit que són sensacions i necessitats noves que han d'experimentar i aprendre. El que ens interessa analitzar, però, de tota aquesta etapa, és el context social i cultural en la qual es dona, i en concret en el context actual que hi ha a la xarxa. El context és bàsic, doncs no serà el mateix ser adolescent aquí que en d'altres cultures i regions, ni ha estat el mateix ser-ho al llarg del temps. Malgrat els canvis físics puguin ser semblants, tota la part psicològica i social estarà vinculada al context: les expectatives i exigències que tinguem sobre els i les joves conformaran la seva manera de ser, fer i pensar. I sobretot integraran les maneres de ser, fer i pensar del context que els envolta, per tant també assimilaran les discriminacions presents a la societat com a part de la necessitat de pertinença. Malgrat això, és cert que l'adolescència és una etapa marcada per un sentiment de rebel·lia, que ha de ser llegit com a saludable, ja que critica i posa en qüestió els valors establerts, i, en certa mesura, ens critica i posa en qüestió les persones adultes que hem establert aquestes normes i valors.

Com hem esmentat, la necessitat de comunicació i acceptació per part dels iguals és una de les necessitats més acusades i respon al fet que estan buscant el seu propi lloc en el món. I és aquí on entra en joc l'aparició de les noves TIC i l'ús de les xarxes socials. Des de sempre, una generació respecte a l'altra ha mirat amb suspicàcia els avenços tecnològics i s'ha generat una esclatxa en els coneixements tecnològics. Intentarem fer un acostament a alguns dels perquè i les maneres en les que els/les joves utilitzen i naveguen a la xarxa.

A dia d'avui, les TIC estan servint per a transmetre una sèrie de valors existents a la societat; així doncs, passem a veure com es dona la socialització de gènere a través de la xarxa, quins referents i continguts s'ofereixen als i les joves i quin tipus de materials reproduïen i consumeixen majoritàriament en matèria de gènere. Donat el context de desigualtats de gènere en el que ens trobem, la xarxa no estarà exempta de reproduir i potenciar els rols i les desigualtats de gènere. Per tant, nois i noies aprendran a ser nois i noies tal i com s'espera en aquest context de desigualtat. Si entenem que la socialització de gènere és molt present i potent en l'etapa de l'adolescència, aquest és el context en el que s'ha de conformar la personalitat dels i les adolescents.

Com es construeix la feminitat a la xarxa?

La socialització de gènere per a les noies fa que el context en el que es conforma la seva personalitat estigui molt influenciada pels següents estereotips:

Una noia ha de ser...	Una noia no ha de ser...
Bonica	Descuidada
Prima	Grassa
Cuidadora	Impulsiva
Sensible	Atrevida
Romàntica	Sexualment activa
Superficial	Excessivament intel·ligent
Liberal	"Estreta"
Depenent	Independent
Gelosa	Poc afectuosa
Fidel	Promíscua
Compassiva	Egoista

Per tant trobem que algunes de les dificultats a les que s'enfronten per raó de gènere solen ser:

Força competitivitat entre noies

Tendència a patir complexes per comparació amb el model de bellesa

La seva sexualitat està penalitzada

Objectes desitjats que no subjectes desitjats

Dificultats per a projectar un futur amb autonomia

Microviolències³ exercides pels seus companys

Model de feminitat rígid, dependent i devaluat

Si analitzem el tipus de continguts dels webs adreçats a noies joves trobem una reproducció extrema dels estereotips i rols de gènere que ensenyen a les noies quin ha de ser el seu comportament i orienten els seus gustos, que no fan altra cosa que reproduir el que ja és present a la societat⁴. El primer que sorprèn és l'estètica infantilitzadora, amb tons roses, pròpia d'un catàleg de joguines infantils que solen tenir aquests tipus de pàgines. Quant a continguts, es solen trobar categories que van des de bellesa (ple de consells sobre perruqueria, maquillatge, dietes, exercicis amb perspectiva d'aprimar-se, com estar sexy, etc.) passant per l'amor (amb tot d'articles sobre com agradar i seduir, històries d'amor plenes de mites d'amor romàntic⁵). Acabant amb seccions com tafaneries, horòscop... on es fan crítiques carregades de misogínia cap a personatges femenins de moda i s'alaben els personatges masculins.

En definitiva, continguts que reforcen els estereotips de superficialitat, dependència, culte a la imatge..., potenciant la idea que una dona val el que

³ Bonino Méndez, Luis. *Los Micromachismos*

⁴ Agafem un exemple paradigmàtic de la primera pàgina que apareix quan posem l'entrada al buscador de *Google* "webs per a noies". La primera entrada que trobem correspon a un web anomenat "De 15 a 20" (www.15a20.com).

⁵ Analitzem aquest contingut més profundament al següent apartat.

val el seu cos, minvant així l'autoestima de les noies. Aquests estereotips porten les noies a comportaments nocius per a la seva autonomia i empoderament, i releguen la feminitat a un paper secundari i devaluat.

És important diferenciar quan la pàgina ha estat elaborada per persones adultes, com la majoria dels webs de les revistes més populars per a noies, de quan són les pròpies noies les que fan els continguts. Moltes vegades observarem que el to de les pàgines és més fresc i desenfadat, però els estereotips continuen estant presents, tot i que conviuen amb una amalgama de discursos; dins dels clàssics estereotips també trobem certs discursos empoderats que trenquen amb els preceptes patriarcals, per exemple discursos que valoren l'amistat entre noies, per sobre de la competitivitat i rivalitat. Malgrat això, genera una creixent preocupació la proliferació de pàgines i *blogs* fets per noies que parlen sobre dietes i potencien l'anorèxia i la bulímia, com el blog "*Mis amigas Ana y Mia*", on es comparteixen trucs i maneres d'amagar el trastorn i s'alaba el fet de no menjar, amb tot d'insults i menyspreus de l'autora cap a sí mateixa i el seu propi cos: "*Porque la comida es como el Arte... Existe solo para mirarla...*"⁶

No és l'espai aquest article per entrar en profunditat sobre aquests comportaments autolesius, però sí és un espai important per a assenyalar que és la societat sencera la responsable de fer que les noies es valorin només a partir del seu cos i tinguin un model de referència devaluat i superficial. Sovint tendim a culpabilitzar-les ("no tenen prou personalitat", "es deixen influenciar massa"), ignorant així que la quasi totalitat dels missatges que reben a aquestes edats tan sensibles van en aquesta línia. A més, trobem la creixent hipersexualització omnipresent en continguts adreçats a edats molt primerenques, on el cos de les models sempre busca una aparença sexualitzada i suggerent a la mirada masculina. Aquest fenomen, present per altra banda a tots els mitjans de comunicació, contrasta de forma paradoxal amb el que els està permès socialment a les noies. Creixen en la contradicció d'un món ple d'imatges sobre la feminitat hipersexualitzada, on la majoria de les seves ídoles i referents responen a la mateixa tendència, però en canvi els

⁶ <http://amigasanaymia.blogspot.com.es/>

està socialment prohibit reproduir-la. Així que aquest desenvolupament serà una corda fluixa entre mostrar-se massa o massa poc que influirà de manera generalment negativa en la construcció del seu desig, el reconeixement dels seus propis límits i del coneixement del seu plaer i el seu cos.

Com es construeix la masculinitat a la xarxa?

El context en el que es desenvolupen els nois no resulta menys rígid. Segons Michael Kauffman, la masculinitat es construeix a partir de la tríada de la violència, on els nois han de desenvolupar un domini i ocupar una posició de poder a partir d'exercir violència contra les dones, altres homes i contra sí mateixos⁷. Malgrat el procés no estigui exempt de pressions i malestars, àmpliament analitzats aquests des de moviments de noves masculinitats, no hem de passar per alt que és en aquest procés on la masculinitat agafa tots els privilegis socials i conseqüentment genera les desigualtats de gènere, fent incongruent pensar-ho com una equivalència al procés que viuen les noies en la construcció de la feminitat.

Segons el sistema sexe-gènere un noi haurà d'encaixar en els següents estereotips:

Un noi ha de ser...	Un noi no ha de ser...
Agressiu	Pacífic
Dominant	Sensible
Racional	Emocional
Sexualment actiu	Insegur
Valent	Covard
Actiu	Passiu
Independent	Depenent

⁷ Michael Kauffman, *La Tríada de la Violència*.

Egoista	Cuidador
Esportiu	Apocat

Per tant trobem que les majors dificultats a les que s'enfronten per raó de gènere solen ser:

Forta pressió de grup
L'expressió de les emocions està penalitzada
Provar la seva masculinitat a base de posar en risc la seva vida i la de l'entorn
Homofòbia omnipresent
Obligació de parlar de sexe de manera constant i vexatòria per a les dones
Dificultat per a establir relacions amb les noies com a iguals
Model de masculinitat rígid, autoritari i agressiu

Qualsevol noi que no entri en aquest joc de dominació, que mostri una expressió de gènere no normativa o, en definitiva, qualsevol característica llegida com a “feblesa o debilitat” serà immediatament acusat de “no-home”, és a dir d'homosexual⁸, i passarà a ser objecte de violència per part dels altres. Aquesta violència està totalment generalitzada i la trobem en tots els espais on hi hagi grups de nois i homes. “Bromes” constants i vexatòries cap als homosexuals, en els esports, els vestuaris dels gimnasos... L'homofòbia no és només una violència adreçada a homosexuals, sinó que compleix una funció específica en la construcció de la identitat masculina, amaga el rebuig a tots aquells atributs no associats a la masculinitat i provoca que els homes no es permetin desenvolupar atributs com la empatia, la suavitat, la inseguretat, la por, que no puguin

⁸ Associació Candela. Marc teòric maleta pedagògica *Noves Masculinitats*.

explorar les seves emocions, expressar-les i aprendre a gestionar-les. I tampoc permet construir relacions amb la resta basades en la cura, l'amor, el contacte físic, la cooperació, l'escolta, etc. L'aprenentatge d'aquest tipus de violència sol començar també a les primeres etapes de la vida, però agafa especial rellevància amb l'arribada de l'adolescència.

Vegem, doncs, com es manifesta aquesta socialització en els continguts a la xarxa per a nois joves i que potencien aquest tipus d'estereotips. El primer que crida l'atenció és que el buscador de *Google* no reconeix aquesta entrada, és a dir, no hi ha pàgines específiques per a nois adolescents. En consultar-los per a la elaboració d'aquest article, ens comenten que els webs que miren són aquells etiquetats com a "continguts per a homes". Primera diferència inquietant: Les noies joves són noies joves tractades com a nenes a la xarxa, els nois joves són nois joves tractats com a homes a la xarxa. Si analitzem els apartats d'aquests tipus de webs, el primer que salta a la vista és l'estètica basada, essencialment, en fotografies de models en postures sexualitzades. Els apartats que trobem en general solen estar vinculats a sexe (amb articles sobre com conquerir i seduir dones, alguns sobre disfuncions erèctils), esports (articles sobre els esdeveniments esportius amb una elevada prevalença del futbol, però no articles que fomentin la pràctica d'esport), motor (articles sobre cotxes i motos), societat (articles sobre homes de rellevància social, política i econòmica), oci (articles sobre tecnologia, videojocs i motor), aparença (articles cada cop més habituals sobre com aprimar-se). Si aprofundim una mica més en la recerca trobem pàgines i blogs que parlen sobre la dominació i el poder sobre les dones d'una forma absolutament explícita; a més, cal tenir en compte que la gran majoria de la pornografia *mainstream* va adreçada a homes i conté una idea de la sexualitat basada en el sotmetiment i dominació de la dona per part de l'home, fomentant la cultura de la violació i el no consentiment.

Com passa amb els continguts adreçats a noies, aquest tipus de webs i blogs tenen una influència molt negativa en els joves en la idea del que ha de ser un home, quin és el seu paper a la societat i, sobretot, com ha de ser una dona i quin és el seu paper a la societat. Per tant detectem que el

procés de socialització de gènere a l'etapa de l'adolescència té uns trets molt clars en la seva reproducció a la xarxa que no fan més que reforçar uns estereotips que no permeten el desenvolupament lliure de les persones i perpetuen un model relacional desigual com passem a veure ara.

L'amor a la xarxa

*"El amor és dar a la otra personala capacidad de destruirte
y confiar en que no lo hará"⁹.*

Si ja hem vist breument quin model de masculinitat i de feminitat ofereix la xarxa en els seus continguts més *mainstream*, fem un cop d'ull a com es presenta l'amor romàntic i les relacions sexoafectives, com apunta Ianire Estébanez,

la ficció romàntica reproduceix, encara en els nostres dies i a les nostres xarxes socials, els mateixos mites i creences tradicionals sobre la mitja taronja, l'amor ideal i perfecte, la princesa delicada, el príncep valent, l'amor a primera vista i el final feliç per art de màgia. No sembla possible per a una majoria de joves entendre altres models d'amor que no exigeixin la fusió absoluta. I una nefasta gestió emocional de la gelosia, juntament amb una concepció negativa de la llibertat de la parella (especialment de les noies) està darrere de comportaments manipuladors, i controladors¹⁰.

L'adolescència és l'edat en la qual nois i noies comencen a experimentar les primeres relacions sexoafectives i de parella. Però no arriben a aquest moment amb un llibre en blanc que comença a escriure's a través d'una lliure exploració sense prejudicis ni tabús. Al contrari, malgrat no tenir una experiència prèvia, s'inicien amb idees preconcebudes sobre com és l'amor, com ha de ser la parella perfecta, com és la sexualitat, etc. Uns models rígids incorporats a través de la família, escola, sèries i pel·lícules,

⁹ Alumna de quart d'ESO Escola Bon Pastor. Taller Associació Candela "Si l'Amor és un embolic... pots desembolicar-te. Desmitificant l'Amor Romàntic"

¹⁰ Ianire Estébanez. *Del amor al control a golpe de click! La violencia de género en las redes sociales.*

contes, videojocs, joguines, acudits, grup d'iguals, Internet, pornografia, etc. L'aprenentatge amorós durant l'adolescència sobre els codis de la relació, l'estil comunicatiu, la resolució de conflictes, l'autoestima o la confiança en la parella, asseuran les bases i les maneres de vincular-se i relacionar-se dels i les joves en el futur.

És en aquest sentit que la xarxa, i els mitjans de comunicació en general, potencien un ideal d'amor romàntic basat en els mites clàssics, i és que la majoria de sèries, pel·lícules, videoclip, que veuen els adolescents erotitzen la violència de gènere¹¹ i els estereotips sexistes. Per tant, trobem que els mites més estesos continuen sent:

- Existeix la “mitja taronja”, som persones incompletes
- Amor = patiment
- Amor = passió = violència
- Les gelosies són mostra d'amor
- L'amor pot canviar les persones
- A l'amor no hi ha amics o amigues sinó rivals
- Les baralles de parella són privades

Si analitzem les reflexions dels i les adolescents que participen dels tallers de la nostra entitat, la principal preocupació que detectem amb relació a la parella són les gelosies associades a l'amor. Aquesta gestió negativa es basa en mites de l'amor i el sexisme pur i dur: “si m'estimes passaràs tot el teu temps amb mi”, “si sent gelosies és que t'estima molt i per això pateix molt”, “és normal que la teva parella necessiti saber què fas i amb qui ho fas”. Un model d'amor exclusiu, asfixiant i controlador. Si a la falta d'autoestima pròpia de l'adolescència li anem sumant la limitació en les habilitats comunicatives i una gestió negativa de les gelosies, com a conseqüència trobarem sovint relacions poc plaents, fussionals, aclaparadores i limitadores del propi procés de creixement com a persones,

¹¹ Com a exemple veure el videoclip “*I Love the way you lie*”. Rihanna feat Eminem.

especialment de les noies. D'altra banda, les gelosies són una preocupació que comparteixen també amb el món adult, i un dels principals arguments per justificar la violència de gènere. En aquest sentit, en l'estudi promogut per la Delegació del Govern per a la Violència de Gènere ("L'evolució de l'adolescència espanyola sobre la igualtat i la prevenció de la violència de gènere", 2013), coordinat per M. José Díaz Aguado, s'extreu que el 73,3% dels i les adolescents ha escoltat alguna vegada d'una persona adulta propera que "les gelosies són una expressió d'amor". Una altra creença bastant estesa entre la nostra joventut és que l'amor passional és alguna cosa irracional i descontrolada on no es possible desenganxar-se perquè és amor veritable.

En aquest sentit, en els nostres tallers aprofitem l'oportunitat per treballar sobre les gelosies i la necessitat de control. No és tasca fàcil fer-los entendre que les gelosies són una mostra d'inseguretat i por, i no d'amor. Sense demonitzar les gelosies, un sentiment humà més, que necessita d'una bona gestió i habilitats comunicatives; ens centrem a distingir què és el que ens fa sentir bé en una relació i què ens fa sentir sofriment. Cal fer-los descobrir que la confiança en un/a mateix/a i en la parella, i una bona comunicació són les claus per mantenir relacions saludables i plaents, mentre que les relacions possessives on regna la desconfiança i la por solen ser relacions plenes de patiment i dolor.

Ciberassetjament: una realitat en expansió

Com s'ha descrit anteriorment, Internet i les xarxes socials, en particular des de l'aparició dels *smartphones*, constitueixen avui dia un nou àmbit de desenvolupament personal, de comunicació i relació. No obstant això, aquests canvis han portat amb si l'aparició de nous riscos i la proliferació de noves formes de violència. En aquest sentit, els atacs informàtics poden ser molt variats i perseguir finalitats diverses. La nostra legislació també ha anat evolucionant i adaptant-se a una realitat en constant canvi. A pesar que el ciberassetjament com a tal no està tipificat com a delicte en el Codi Penal, sí que ho estan la majoria de conductes que constitueixen aquest fenomen. En ser els i les joves els qui fan un ús més intensiu d'Internet i

mòbil, amb una gran presència a les xarxes socials, són els que en major mesura estan exposats al ciberassetjament.

Existeixen diversos termes per referir-se a aquest fenomen, sent el de ciberassetjament (de l'anglès *ciberstalking*) el que ho descriu millor. Es tracta de l'ús d'Internet per assetjar a una persona o a un grup de persones, a través de falses acusacions, vigilància, amenaces, suplantació d'identitat, danys a l'equip de la víctima, ús de la informació robada per assetjar la víctima, missatges acusatoris o vexatoris, entre uns altres. (Torres, Robles i Stefano, 2013)

El ciberassetjament posseeix unes característiques pròpies com: a) l'ús de mitjans digitals; b) l'existència d'amenaces que provoquen por en la víctima; c) l'efecte acumulatiu de la repetició; d) vulneració de la intimitat de la víctima i exercici de poder a partir d'informació privada. Els motius del ciberassetjament solen estar vinculats a l'esfera afectiva, lligats a gelosia, enveja, popularitat, estereotips de gènere o el control de la sexualitat de les noies. Aquest component afectiu ens dona una pista per entendre el ciberassetjament que s'exerceix sobre les noies joves. Trobem en aquest tipus de violències trets comuns amb l'assetjament *offline*, però també diferències fonamentals. En primer lloc, les TIC possibiliten una gran facilitat per agredir, com a mostra la gran varietat d'atacs cibernètics, els múltiples espais i maneres per assetjar i controlar o l'ocultació de la identitat. En aquest sentit, l'anonimat marca una gran diferència amb l'assetjament *offline*, ja que la persona assetjadora pot ocultar la seva identitat o generar perfils falsos, la qual cosa provoca una gran sensació d'impunitat. Aquest anonimat i sensació d'impunitat permeten que el perfil de l'assetjador sigui molt més ampli que el de l'assetjament *offline* i no hi hagi uns trets que el defineixin. En segon lloc, la velocitat vertiginosa en la qual s'estén i l'amplitud de l'audiència.

El ciberassetjament compta amb una audiència potencial molt gran, és a dir, totes les persones usuàries de la xarxa de tot el món; és per això que les conseqüències a nivell social i psicològic poden ser molt greus.

Entre les activitats que conformen el ciberassetjament, podem destacar les següents:

- Distribuir per Internet una imatge o dades compromeses de contingut sexual (reals o falses).
- Donar d'alta a la víctima en un lloc web on pot ser estigmatitzada o ridiculitzada.
- Usurpar la identitat de la víctima per, per exemple, fer comentaris ofensius sobre tercers.
- Divulgar per Internet enregistraments amb mòbils en les quals s'intimida, agredeix i persegueix la víctima.
- Donar d'alta el correu electrònic de la víctima per convertir-la en blanc de *spam*, contactes amb desconeguts, etc.
- Accedir a l'ordinador de la víctima per controlar les seves comunicacions amb tercers.
- Fer córrer a les xarxes socials rumors sobre un comportament reprotxable atribuït a la víctima.
- Perseguir i incomodar la víctima en els espais d'Internet que freqüenta de manera habitual.
- Presentar-se amb un perfil fals davant la víctima amb la finalitat de concertar una trobada digital per dur a terme algun tipus de xantatge *online*.

Manifestacions del ciberassetjament amb perspectiva de gènere

Respecte a la tipologia del ciberassetjament, ens centrarem en aquelles manifestacions que afecten en major mesura adolescents i joves, encara que la llista no és definitiva ja que la constant evolució de les TIC comporta l'aparició de noves formes d'assetjament i violència.

Un tipus d'assetjament que cada vegada es presenta en edats més primerenques és el *ciberbullying*, és a dir, aquell assetjament que sofreix un/a o diversos/as menors durant els anys d'escolarització per part d'altres alumnes del propi centre educatiu o, en general, per part dels seus iguals.

Solen ser activitats com la difamació, la difusió d'imatges denigrants, amenaces i insults a través de xarxes socials, blogs, missatgeria instantània, etc.

El *sexting* és una altra manifestació molt estesa, que consisteix en l'enviament d'imatges íntimes a través del mòbil o Internet. Aquestes fotos poden ser enviades per la pròpia persona a la parella, amistats o persones conegudes, sent una pràctica habitual entre adolescents, joves i no tan joves. No es pot explicar aquesta pràctica sense tenir en compte la noció actual de la intimitat i la tendència a mostrar i expressar a la xarxa la vida privada, els pensaments i interessos, registrant cada moment en imatges. Així mateix, hem de tenir en compte la hipesexualització de les dones joves en els mitjans de comunicació que comentàvem abans, la objectualització dels seus cossos en la publicitat, la pornografia *mainstream*, etc., també presents a la xarxa. De fet, moltes adolescents busquen ser valorades a través de la seva imatge i el seu cos, la qual cosa no ens hauria d'estranyar donada la pressió del model dominant de bellesa i les tendències marcades per les estrelles i famoses femenines a qui busquen semblar-se.

Un dels riscos associats a aquesta pràctica és la difusió per tercers d'imatges on s'hi mostra una altra jove amb contingut sexual sense el consentiment d'aquesta. Aquestes imatges es difonen a gran velocitat i poden aconseguir una gran audiència, la qual cosa té greus conseqüències sobre la víctima a nivell psicològic, arribant fins i tot a conseqüències fatals com el suïcidi. Així, els efectes negatius del *sexting* són molt més greus en les noies, donada la doble moral sexual, i són, desgraciadament, les principals víctimes. Per posar un exemple que mostra el tractament diferenciat del *sexting*, en un dels nostres tallers amb adolescents de quart d'ESO, ens van comentar que circulava un vídeo on es veia a dos joves mantenint relacions sexuals en un lavabo. La identitat d'ell es reconeixia en les imatges i no per això va baixar la seva popularitat, al contrari, va reforçar encara més la seva masculinitat i el seu paper de líder. No obstant això, l'alumnat criticava la noia pel seu comportament sexual, i deien que el dia que se sabés qui era la humiliació seria enorme.

D'altra banda, el xantatge al que és sotmesa la víctima sota l'amenaça de difondre les imatges és conegut com *sextorsió*. En molts casos, es fa

xantatge a la víctima per aconseguir noves imatges sensibles si aquesta no vol que la seva foto o vídeo sigui publicat. Aquest fenomen va guanyar gran visibilitat després del tràgic cas de l'adolescent canadenc Amanda Todd, qui va patir les conseqüències extremes de la *sextorsió* fins arribar al suïcidi¹². Encara que la majoria de casos no tenen conseqüències tan fatals, la nostra experiència quotidiana ens mostra que aquesta pràctica està molt estesa en els centres educatius. El nostre alumnat de qualsevol institut de secundària afirma rebre i reexpedir vídeos i fotos íntimes de joves. Les conseqüències a nivell psicològic i social per a les adolescents solen ser molt greus, sobretot en municipis petits, canviant moltes d'elles de centre educatiu i/o lloc de residència.

La majoria de l'alumnat coincideix a culpar a la víctima i desresponsabilitzar en certa mesura a qui agredeix. De fet, els i les adolescents afirmen que els qui difonen aquestes imatges sense consentiment persegueixen guanyar popularitat a costa de ridiculitzar i fustigar la víctima. Això sol correspondre amb la realitat, ja que generalment són les víctimes les que perden amistats i acaben canviant de centre educatiu, mentre que l'agressor o agressors queden impunes i guanyen popularitat.

Un altre tipus de ciberassetjament, però amb una naturalesa completament diferent, és el *grooming*, definit en el web Pantalles Amigues¹³ com “el conjunt d'estratègies que una persona adulta desenvolupa per guanyar-se la confiança del menor a través d'Internet amb la fi última d'obtenir concessions d'índole sexual”. Generalment, la persona adulta es fa passar per menor i tracta d'aconseguir imatges compromeses amb les quals després fer xantatge per aconseguir noves imatges de tipus eròtic o per aconseguir una trobada sexual.

En el present article, la mirada es dirigeix sobre aquelles violències generades a través de les TIC, que tenen el mateix rerefons de la violència

¹² Notícia del 17.10.2012
http://sociedad.elpais.com/sociedad/2012/10/17/actualidad/1350506605_509352.html

¹³ <http://www.pantallasamigas.net>

contra les dones, és a dir, la històrica desigualtat entre homes i dones i el sexisme. Referent a això, i més en concret a les violències sexuals a través de les TIC com el *sexting*, el *grooming* o la *sextorsió*, Estébanez (2013) apunta que no hem d'oblidar "que existeixen violències sexualitzades i facilitades pel model de relació afectiu-sexual tradicional les víctimes de la qual són dones. Parlem d'una violència socialment facilitada per la desigualtat i el sexisme, i que s'exerceix contra les dones pel fet de ser dones".

Quant a estudis i estadístiques, no comptem amb xifres que mostrin l'evolució del ciberassetjament al nostre territori. Segons l'estudi citat ("El ciberassetjament com a forma d'exercir la violència de gènere en la joventut: un risc en la societat de la informació i del coneixement"), sabem que el ciberassetjament és exercit en major mesura per homes però les víctimes són persones de tots dos sexes. En aquest sentit, "encara que el ciberassetjament té una marcada naturalesa afectiva o sexual, no podem definir totes les seves manifestacions com a violència de gènere o contra les dones". Tenint això en compte, el citat estudi conceptualitza el ciberassetjament com una forma de violència de gènere i ho defineix com "aquells comportaments que, utilitzant les TIC, tenen com a objectiu la dominació, la discriminació i, en definitiva, l'abús de la posició de poder on l'home assetjador té o ha tingut alguna relació afectiva o de parella amb la dona assetjada. Igualment, aquest assetjament ha de ser repetitiu, no consentit, ha de suposar una intromissió en la vida privada de la víctima, i el motiu d'aquest assetjament ha d'estar relacionat en alguna mesura amb la relació afectiva que tenen o van tenir assetjador i assetjada". (Torres, Robles i Stefano, 2013)

Violències 2.0 a la parella adolescent: noves formes de control

Com hem vist, l'aparició de xarxes socials i missatgeria instantània ha provocat canvis en la forma de relacionar-se de la joventut, de comunicar-se i de mostrar-se davant el món, i també en les relacions amoroses i de parella. Així, és normal que a través del mòbil sedueixin, escriguin missatges d'amor, solucionin problemes i discussions, enviïn imatges íntimes, etc., sent més senzilla la comunicació a través de les TIC que en el

cara a cara. I és que, sense obviar els usos positius i les possibilitats que ofereixen les TIC en la comunicació, les habilitats socials, la capacitat de negociació i l'assertivitat necessiten d'aprenentatge i pràctica.

El que volem posar de manifest és que l'ús d'aquestes tecnologies augmenten les possibilitats d'exercir control i poder en el sí de la parella, en concret, violència psicològica i sexual. A través d'Internet i xarxes socials, és possible controlar 24 hores on està la parella, amb qui està, amb qui es comunica. Aquest control es justifica en nombroses ocasions amb la creença de que en una relació és normal i, fins i tot desitjable, donar-li a la teva parella la contrasenya del *facebook*, del mòbil, del correu electrònic, etc. Es considera un acte de confiança i d'amor, existint una percepció molt baixa del risc que això comporta per a la intimitat i l'autonomia. Es consideren pràctiques normals el revisar els contactes de l'agenda de la parella, eliminar els que molesten, revisar els missatges i les trucades, etc. Un control molt estès que pateixen en major mesura les noies a les seves relacions de parella. Així, en el citat estudi de Díaz-Aguado (2012) les situacions de maltractament viscudes per un major nombre d'adolescents són les de control abusiu i aïllament, i el 7,5% d'elles afirma sentir-se controlades a través del mòbil.

En el nostre treball amb joves ens hem trobat bastants adolescents que afirmen que les seves parelles no els permeten tenir *facebook* o altres xarxes socials a causa de gelosies obsessives, arribant en alguns casos fins i tot a no permetre'ls tenir mòbil sota l'argument de "si m'estimes no necessites a ningú més que a mi"¹⁴. Aquesta violència psicològica augmenta l'aïllament de les víctimes i la dificultat per buscar ajuda i deixar la relació. D'altra banda, Internet és un mitjà que utilitzen ex-parelles per continuar assetjant la víctima després de deixar la relació i havent trencat el contacte. Internet possibilita un mitjà on seguir insultant-la, humiliant-la, maltractant-la o perseguint-la.

¹⁴ Alumna de PQPI en parlar sobre les coses que el seu xicot fa per amor.

Segons l'estudi de Torres, Robles i Stefano (2013), *whatsapp*, *tuenti* i les trucades al mòbil són els mitjans més freqüents per enviar i rebre missatges insultants o amenaçadors, com a forma d'exercir la violència de gènere. Respecte a les xifres, l'estudi assenyala que de les joves que han estat víctimes de violència de gènere a través de les noves tecnologies, fins al 61,7% assegura haver rebut missatges amb insults. A més, el 36% ha rebut algun missatge que els ha fet "sentir por", i el 14,7% de les noies que han sofert aquesta violència diu, d'altra banda, haver rebut algun missatge per pressionar-les a participar en activitats de tipus sexual. Fins a un 16,6% de les joves manifesta que han vist difoses imatges seves compromeses o de caràcter sexual sense el seu consentiment.

Pel que fa a l'enviament d'imatges de tipus íntim o eròtic, aquesta pràctica es considera entre joves una manera de seduir o una prova de confiança i d'amor en la parella. En general, no són conscients del risc que això implica, ja que en el moment d'enviar les imatges confien plenament en la seva parella. Però després d'una ruptura, en molts casos són utilitzades per humiliar-la, com a venjança. Aquest assetjament pot estendre's molt en el temps i agreujarà les conseqüències sobre la víctima.

Per concloure, podem resumir que el ciberassetjament com a violència de gènere té una doble dimensió. D'una banda, aquest tipus d'accions tenen efectes negatius en la víctima a nivell psicològic i social, sent aquestes accions una extensió del control i la violència psicològica en el si de la parella. D'altra banda, es tracta d'un forma d'exclusió digital ja que dificulta l'accés de les víctimes a les TIC i al gaudi d'Internet i xarxes socials amb llibertat i autonomia. Així, la principal estratègia per abordar aquest fenomen és la prevenció a través de l'educació emocional i afectivasexual, així com l'educació en un ús segur i responsable d'Internet i les xarxes socials.

Prevenició 2.0: un altre món virtual és possible

Amb tot el que hem vist fins ara sembla impossible, o si més no molt difícil, fer una prevenció a l'alçada. Però, com tot en l'àmbit de la prevenció, és posar-s'hi. El concepte de prevenció 2.0 mai substituirà la tasca preventiva

que hem estat fent fins ara, sinó que passarà a reforçar-la i complementar-la. Com hem dit ja diverses vegades, la xarxa és un reflex de la societat; per tant, per intervenir a la xarxa caldrà intervenir a la realitat *offline*.

Des d'aquí farem unes propostes de continguts a treballar i estratègies a seguir basades en l'experiència de la nostra associació. Però volem fer un petit incís i recordar que serà el treball comunitari i la implicació de les administracions públiques el que farà que la tasca preventiva tingui una veritable incidència. Sense un pressupost específic suficient que permeti la formació de tots i totes les professionals dels àmbits de l'educació formal i no formal, el personal sanitari i de serveis socials i el personal tècnic municipal, que permeti dur a terme activitats de prevenció, intervenció i acompanyament específic, la prevenció no tindrà la força suficient per a eradicar les violències de gènere presents en la societat i reproduïdes per les noves generacions.

Idees per a treballar la prevenció 2.0

Les noves tecnologies formen part de la vida dels i les adolescents de tal manera que de noves ja no tenen res; hem de començar a pensar que el seu ús els resulta tan quotidià com per a altres generacions ho ha estat la existència de la televisió o els ordinadors. Per tant serà important no demonitzar l'ús de les xarxes socials i la xarxa en general. El primer punt, doncs, passarà per prendre consciència de totes les avantatges que les noves TIC han aportat a la nostra forma de vida, potenciant en el seu imaginari que no tot el que fan és vist amb suspicàcia per part dels adults i que no sempre es menysté el seu món. Hem de poder extreure allò positiu que els/les fa créixer i proporciona autonomia.

Per començar a entrar en el tema, exposem una llista de bons usos i avantatges com a punt de partida per a un ús conscient i escollit: per què utilitzo les xarxes socials i les noves TIC? Que m'aporten? De les respostes més habituals que donen¹⁵, destaquem les següents:

¹⁵ Extret dels tallers de l'Associació Candela realitzats amb criatures i joves de 10 a 18 anys al llarg dels cursos 2011/12, 2012/13 i 2013/14 al territori de Catalunya.

- Millora de les possibilitats de comunicació (especialment per a aquells/es joves que tenen lluny a la família i/o amics).
- Accés a la informació que desitgen.
- Compartir (vídeos, fotografies, documents, experiències...).
- Possibilitats de conèixer persones que comparteixen gustos i aficions (xats, xarxes socials, fòrums...).
- Possibilitat de dir el que pensen o senten i sentir-se acompanyats/des (blogs, xarxes socials).
- Possibilitat de flirtejar (especialment pel *whatsapp*).
- Entreteniment (videojocs *online*, vídeos, música, sèries, pel·lícules...)

Paral·lelament s'haurà de fer la llista de tot allò negatiu que la xarxa ens aporta, els mals usos que se'n poden fer i els riscos associats. D'aquesta llista sorgeixen coses com:

- Addicció, sentir que la xarxa et controla a tu i no tu a ella.
- Deixar de banda altres coses de la vida *offline*, dedicar menys temps a activitats que abans solien gaudir.
- Major dificultat de relacionar-se o conèixer gent a la vida *offline*.
- La informació existent a la xarxa pot ser inventada i poc contrastada.
- No hi ha garantia de que sabem qui és la persona amb la que parlem (existència del *grooming*).
- Usurpacions d'identitat.
- Excés de tafaneries i informacions supèrflues.
- Poca consciència de l'abast de les coses que publiquen (perfils públics vs perfils privats).
- Existència del *sexting* i la *sextorsió*.
- Major control en la parella.
- Ciberassetjament.

Com a reflexió interessant sorgeix el tema de sentir-se connectats i connectades com una emoció que no són molt capaços de descriure però que els proporciona benestar; és important començar a desgranar i posar paraules a què vol dir per a cadascú sentir aquesta connexió, perquè segons les respostes podrem trobar pistes de quines són les mancances que senten i intenten omplir amb l'ús de la xarxa.

Rescatem de tot això que els/les joves, en general, tenen un alt grau de consciència sobre els riscos a la xarxa, generalment perquè n'han experimentat algun o coneixen alguna història propera. El problema no és la desinformació sinó més aviat la inèrcia o la pressió de grup, on les ganes de “formar part” o “estar connectats” passa per sobre de la percepció del risc. Aquesta pressió és la que s'ha de treballar en profunditat; caldrà tractar el fet que les persones utilitzem les tecnologies per a guanyar beneficis i que aquests beneficis no poden guanyar-se en detriment d'altres persones. En última instància és una responsabilitat individual de cada jove prendre consciència que n'ha de fer un bon ús, per això treballarem com a punts bàsics l'autoestima i l'empatia.

Com a metodologia, són una bona proposta els tallers vivencials i participatius on puguin expressar com se senten, debatre, analitzar webs, vídeos, videoclips i material que solen utilitzar. El treball en grup és bàsic.

Agafem un exemple més de *sexting*: Una noia envia una fotografia íntima de caràcter sexual a un noi que li ha demanat, aquest noi decideix reenviar-la als seus amics, trencant així la seva confiança. La fotografia s'estén ràpidament i sense control a través de la xarxa, arribant inclús fora de l'institut¹⁶. A més, després d'això, el noi sol guanyar popularitat mentre que la noia serà víctima de violència per part dels seus companys i companyes. En general se sol culpar a la noia per no haver-se cuidat prou o per haver fet una cosa així, tant persones joves com persones adultes, i poques vegades trobem que el focus del problema sigui el noi.

¹⁶ Actualment molts dels nois i noies dels instituts d'arreu de Catalunya reconeixen tenir fotografies d'unes noies d'un institut de Barcelona víctimes de *sexting*, malgrat no les coneixen.

És aquí on entra en joc el gènere, com vèiem abans. El comportament del noi respon a la socialització masculina, on és molt necessari parlar de sexe i fer-ho de manera poc respectuosa; per això el noi es beneficiarà d'un ascens social, mentre que la noia, que no ha guardat el seu honor, es veurà socialment relegada. És essencial que puguin debatre perquè solen ser les noies les víctimes d'aquesta violència, què és el que fa que una noia que envia fotografies de caràcter sexual sigui jutjada de la manera en què ho és, per arribar a reflexionar que el problema no és la fotografia en sí, ni la noia, sinó el context patriarcal que jutja la sexualitat de les dones en general. És a partir dels casos concrets que es pot arribar a les reflexions del context.

Cuidar-se a la xarxa és important, com a la vida *offline*, però és important educar per no agredir, per a empatitzar, per distingir entre íntim i públic, per a valorar la confiança. Un factor a tenir en compte és el fet dels diferents missatges que hi ha per a nois i per a noies, que puguin relacionar els missatges que es donen sota aquest prisma, que identifiquin les desigualtats de gènere i les diferents violències associades. Cal fomentar la presa de consciència dels nois en els privilegis i la desigualtat que comporten, trencar el model de masculinitat hegemònic que els força a relacionar-se a partir del poder i la violència; cal fomentar l'autoestima de les noies, per a valorar-se, per a ser autònomes, per acceptar el seu cos. Cal, també, rescatar exemples d'usos positius, com el d'un grup de noies i nois d'un institut, que van crear tota una resposta a un cas de *sexting*, demanant a la gent que no reenviés la fotografia, reivindicant el dret de la noia a la intimitat, utilitzant els mateixos canals per a generar un debat al voltant del que estava passant... Un bon ús és possible, cal canviar les creences, cal donar la volta a les situacions i tornar-les favorables.

Per això, l'última idea que llancem és el fet d'estar presents a les xarxes com a part de la tasca preventiva. Crear webs, blogs¹⁷, perfils de xarxes socials... que portin al debat i a la reflexió, que aportin nous models de masculinitat i feminitat i, sobretot, nous models relacionals lliures de desigualtats de gènere i de violències. La xarxa és un món enorme i ple de possibilitats; de nosaltres depèn que hi ha hagi continguts que fomentin les

¹⁷ Com a exemple, visitar el blog karici.es.blogspot.com

relacions saludables i formin persones crítiques i lliures. La realitat 2.0 també obre un camp de possibilitats de ser i d'existir, pot ser l'habitació pròpia tan necessària per escoltar altres veus, altres camins.

Noves tecnologies, nous reptes

Per acabar, ens agradaria deixar obert per a debat dos dels molts reptes i dubtes que encara queden per resoldre i sobre els quals esperem anar aportant col·lectivament algunes eines que ens permetin abordar-los de manera constructiva.

En primer lloc, plantejar-nos que la participació de la comunitat en les xarxes socials comporta certes dificultats a diferents nivells: Com impliquem a mares, pares, professorat, etc, en l'ús de les tecnologies, tenint en compte l'esclatxa intergeneracional. Cal, doncs, fer una tasca de capacitació per als referents familiars per tal d'animar-los a utilitzar les xarxes, a acompanyar els i les joves en el seu ús, i aportar llum a l'obscurantisme que suposa per a algunes persones. D'aquesta manera aconseguirem que sigui una eina present tant a casa com a l'escola i sigui més fàcil parlar de les coses que allà succeeixen, alhora que es podrà aportar continguts a la xarxa que generin nous referents positius.

Però això ens comporta un problema: els/les joves senten un cert rebuig a que les persones adultes que els envolten comparteixin les mateixes xarxes que ells i elles. Ho solen viure com a control i es dona el fenomen que migren a d'altres xarxes “*parents free*” (lliure de mares i pares). Per a nosaltres la idea no és que es comparteixin espais, ja que és natural la recerca d'intimitat o privacitat respecte a pares i professorat; no es tracta de posar “un professor al pati”, sinó més aviat és una qüestió d'ensenyar a parlar el mateix idioma, fer que les persones referents entenguin i sàpiguen què és el que passa a les xarxes i puguin acompanyar millor, sense caure en pors per desconeixement o prohibicions fruit de veure només les possibilitats de mals usos i riscos. Pensem que així es poden acostar dos mons i entrar en diàleg, cosa que afavorirà els vincles i la confiança i facilitarà la demanda d'ajuda en cas necessari sabent que qui escolta no entrarà a jutjar i serà algú que parla el mateix idioma.

L'altre repte que volem compartir és la realitat interseccional en la que vivim, que per descomptat es reproduïx també a la xarxa. Cal fer una reflexió sobre quin és l'accés diferenciat a les tecnologies segons els diferents eixos de desigualtat. Cal també aportar continguts i referents adaptats a les diferents cultures, als diferents recursos econòmics; en definitiva, integrar en la nostra tasca una mirada que passi per desconstruir mites i faci la xarxa accessible a la realitat de tots i totes les joves amb qui treballem, de tal manera que intentem crear un món virtual lliure de desigualtats.

Consideracions finals

Com hem anat veient al llarg del capítol, la realitat 2.0 pot ser una gran aliada en la nostra tasca preventiva, però cal posar-nos les ulleres del gènere si volem evitar que es reproduïxin les diferents violències de gènere. No trobarem a la xarxa sinó violències ja conegudes amb diferents manifestacions. Per això la formació és bàsica, tant la d'adolescents com la de professionals i de la comunitat en general.

Ha mancat, per la naturalesa d'aquest capítol, fer una anàlisi en profunditat dels usos i resistències que es generen a les xarxes per part dels i les joves. Com troben un canal d'expressió transgressor on es subverteixen en gran mesura els mandats de gènere i es troben espais propis on opinar i trencar amb l'aïllament i la soledat. Ho deixem com a llavor per a properes recerques i investigacions que aportin una nova visió que ens permeti continuar experimentant, creixent i acumulant eines per a la transformació social de gènere.

Amb tot, no hem d'oblidar que l'adolescència és una etapa clau en el desenvolupament de la personalitat, on es conforma tot un sistema de valors i creences, un moment on aprendre i qüestionar, on crear i relacionar-se. Si aconseguim fomentar un esperit crític aconseguirem noves generacions capaces de millorar la societat, de criticar-la i transformar-la. Una societat saludable és aquella que aprèn dels seus errors; per tant, és imprescindible donar les eines necessàries als i les nostres joves per a qüestionar, però també per a oferir alternatives i propostes, en definitiva per a que puguin entendre els nostres errors i superar-los.

Bibliografía

- AYUNTAMIENTO DE ALCORCÓN, Concejalía de Infancia y Mujer: *Redes sociales y prevención de la violencia de género. Guía para un uso responsable de espacios virtuales*, 2013 [en línea].
- BERTOMEU, G.: “Nativos digitales: una nueva generación que persiste en los sesgos de género”, *Revista de Estudios de la Juventud*, n. 92, 2011.
- BIGLIA, B.; JIMÉNEZ, E.: “Los desafíos de la pedagogía cyberfeminista: un estudio de caso”, *Athenea Digital*, n. 12(3), 2012, p. 71-93.
- CASADO CABALLERO, V.: *Violencia de género y nuevas tecnologías*, 2012, Granada [en línea].
- CASTAÑO COLLADO, C.: *Los usos de Internet en las edades más jóvenes*, Estudios e Investigaciones. CEE, Participación Educativa, 11, julio 2009, pp. 73-93.
- DELEGACIÓN DEL GOBIERNO PARA LA VIOLENCIA DE GÉNERO: *El ciberacoso como forma de ejercer la violencia de género en la juventud: un riesgo en la sociedad de la información y del conocimiento*, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2013 [en línea].
- ESTÉBANEZ, I.: *Del amor al control a golpe de click! La violencia de género en las redes sociales*, 2012 [en línea].
- ESTÉBANEZ, I.: *Sexismo y violencia machista en la juventud. Las nuevas tecnologías como arma de control*, 2013 [en línea].
- GARCÍA RAMOS, T.N.: *Informe sobre la Violencia de Género en Internet*, Campaña de Prevención de Violencia contra las Mujeres, E-women, Asociación Mujeres Jóvenes [en línea].
- GORDO LÓPEZ, A. (coord): *Jóvenes y cultura messenger. Tecnología de la información y la comunicación en la sociedad interactiva*, Madrid, In-juve, FAD, Caja Madrid, 2006.
- GRABOLOSELLABONA, A.: “L'amor romàntic i els models amorosos de la postmodernitat. Algunes reflexions sobre la imatge de la dona en les produccions culturals de mitjan segle XX i de l'era digital, treball no publicat, Màster en Literatura en l'Era Digital, 2011.
- HARAWAY, D.: *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York, Routledge, 1991.
- MIRÓ LLINARES, F.: “Derecho penal, cyberbullying y otras formas de acoso (no sexual) en el ciberespacio”, *Revista de Internet, Derecho y Política*, Universitat Oberta de Catalunya, 2013 [en línea].
- OBSERVATORIO E-IGUALDAD: *La brecha digital de género en España: análisis multinivel. Resumen Ejecutivo*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 2012.

SAVE THE CHILDREN: *La tecnología en la preadolescencia y adolescencia: usos, riesgos y propuestas desde los y las protagonistas*, 2010.

VERGÉS, N.: “Gènere i TIC: el procés d'autoinclusió de les dones en les TIC, una aproximació des de les tecnòlogues artístiques i les tecnòlogues informàtiques”, tesi doctoral no publicada, 2012, Universitat Oberta de Catalunya.